

Fragment z "How to Teach Morality". Georg Lind, 2019, ss. 176-180.

Tłumaczenie: Ewa Nowak

Glosariusz

Aspekt afektywny

Opisuje *orientację (treść)* działania jako przejawiającą się w wzorze reakcji danej osoby na znany wzorec bodźców lub zdarzeń. Powiązane pojęcia: postawy moralne, wartości, motyw, instynkty.

Aspekt poznawczy

Opisuje on *kompetencję (strukturę)* przejawiającą się we wzorcu reakcji danej osoby na znany wzorec bodźców lub zdarzeń. Patrz *Kompetencja moralna*.

Test Definiowania Zagadnień (Defining Issues Test, DIT)

DIT został opracowany przez Jamesa Restę (1979; 1986). Wynik DIT P "jest interpretowany jako względne znaczenie nadane pryncypialnym rozważaniom moralnym przy podejmowaniu decyzji moralnej" (Rest 1979, s. 101). "Punktacja P oznacza stopień, w jakim podmiot uznaje pozycje 'zasadnicze' (odpowiadające stopniom 5 i 6) za najważniejsze" (Rest & Narvaez 1991, s. 234).

Dwuaspektowy model zachowania moralnego

Zachowanie moralne jest zdefiniowane i opisane przez dwa aspekty: *orientację moralną* i *kompetencję moralną*. Oba aspekty zachowania muszą być wyraźnie od siebie *oddzielone*, ponieważ mają one odmienny charakter i muszą być też w odmienny sposób mierzone. Dodatkowo mają one różne pochodzenie i wymagają odmiennego traktowania w edukacji i terapii.

Aspektów *nie można oddzielać* od siebie ani też od zachowania. Nie są one składnikami.

Cytaty: "Kiedy zachowanie jest badane w jego aspekcie poznawczym [resp. kognitywnym], zajmujemy się jego strukturami; kiedy zachowanie jest badane w jego aspekcie afektywnym, zajmujemy się jego energetyką (lub 'ekonomią' [...]). Chociaż tych dwóch aspektów nie można zredukować do jednego, są one jednak nierozłączne i wzajemnie się uzupełniają. Z tego powodu znajdujemy w ich ewolucji wyraźny paralelizm" (Kohlberg 1958, s. 21).

"Systematyczna ogólna obserwacja moralnego zachowania, postaw lub koncepcji w odniesieniu do takiego zbioru formalnych kryteriów moralności [...] przecina zwyczajowe, skrupulatne rozróżnienie między wiedzą moralną lub przekonaniem z jednej strony a zachowaniem moralnym lub motywacją z drugiej strony, ponieważ moralnego czynu lub postawy nie można zdefiniować ani przez kryteria czysto poznawcze, ani przez kryteria czysto motywacyjne" (Kohlberg 1958, s. 18).

Dwuwarstwowy model moralnego zachowania

Model ten obejmuje nieświadomą warstwę myślenia i zachowania opisaną przez *Dual-Aspect Model* moralnego zachowania oraz świadomą warstwę werbalnego rozumowania i refleksji. Sposób, w jaki obie warstwy są ze sobą powiązane, jest nadal w dużej mierze nieznanym. Hipotezy Piageta: "Myślenie werbalne dziecka polega na stopniowym wchodzeniu do świadomości [...], czyli na świadomym realizowaniu schematów, które zostały zbudowane poprzez działanie. W takich przypadkach myśl werbalna po prostu pozostaje w tyle za myślą konkretną" (Piaget 1965, s. 117).

Dwuaspektowy, dwuwarstwowy model ja moralnego

	Aspekt afektywny	Aspekt kognytywny
Refleksja etyczna (warstwa świadoma)	Wyartykułowane zasady etyczne	Etyczny osąd i rozumowanie
Rzeczywiste i jawne zachowanie moralne (warstwa nieświadoma)	Orientacje moralne, które przejawiają się w zachowaniu	Kompetencje moralne przejawiające się w zachowaniu.

Edukacyjna teoria rozwoju moralnego

Zaproponowałem Edukacyjną Teorię Rozwoju Moralnego (Lind 2002) celem objaśnienia, zdefiniowania i rozwijania kompetencji moralnej (oraz demokratycznej) jako alternatywę dla *genetycznych teorii* rozwoju moralnego (wrodzona moralność, niezmienna sekwencja etapów rozwoju) i *teorii socjalizacji* (wpajanie dyspozycji moralnych przez kultury, subkultury, otoczenie, autorytety i dogmaty religijne):

1. Podstawowe orientacje moralne są wrodzone i nie muszą być nauczane.
2. Kompetencja moralna w chwili narodzin istnieje tylko rudymenarnie i musi być rozwijana tak, aby odpowiadać na trudne i złożone zadania moralne napotymane w życiu.
3. Kompetencja moralna wzrasta poprzez praktyczne radzenie sobie z zadaniami moralnymi (tj. dylematami, problemami, konfliktami, kontrowersjami itp.) o ile zadania te są trudne, ale nie za trudne. Jeśli są zbyt trudne, budzą niepokój emocjonalny i nie zapewnia się im wsparcia, wzrost kompetencji moralnej jako kompetencji kognitywnej nie następuje. Unikanie takich zadań może nawet utrudniać rozwój moralny w przyszłości.
4. Ponieważ współczesne, rozwinięte gospodarczo społeczeństwa nie oferują dzieciom

dostatecznych warunków dla wzrostu kompetencji moralnej, warunki takie musi zapewnić edukacja szkolna, uniwersytety i inne instytucje edukacyjne, w tym publiczne media i akcje kulturalne.

Zobacz też: *Konstancka Metoda Dyskusji nad Dylematem (Konstanz Method of Dilemma Discussion, KMDD)*®.

KMDD to metoda rozwijania kompetencji moralnych i demokratycznych, opracowana przez Georga Lindę w latach dziewięćdziesiątych (Lind 2008b; zob. też w niniejszym tomie).

KMDD wzięła początek z *Metody Blatta-Kohlberga (KBM)* polegającej na dyskutowaniu dylematów. W porównaniu z nią posiada jednak kilka nowych cech i modyfikacji: sesja KMDD trwa 90 minut (w KBM: 45 minut), zajmuje się tylko jedną opowieścią zawierającą dylemat (KBM: 4 do 5 opowieści), nie wymaga modelowania wyższego stopnia (KBM) na zasadzie pouczenia uczestników o stopniu rozumowania moralnego 'Plus-1' (zob. dalej). Oferuje ponadto 5 minut na spokojne uświadomienie sobie i wyrażenie własnych odczuć moralnych wywołanych opowieścią (w KBM: brak) i następnie 10 minut na objaśnienie dylematów w grupie (KBM: brak), pozwala uczestnikom wziąć udział w głosowaniu nad decyzją bohatera opowieści (KBM: ?), daje czas na przygotowanie się do kontrowersyjnej dyskusji w małych grupach (KBM: brak), obejmuje plenarną dyskusję pomiędzy grupą "za" i "przeciw" (KBM: ?), zawiera regułę ping-ponga umożliwiającą uczestnikom samokontrolę podczas fazy plenarnej (KBM: tylko moderowanie przez nauczycieli), zaleca wytypowanie przez uczestników jednej grupy najlepszego argumentu drugiej grupy (KBM: brak), przewiduje końcowe głosowanie (KBM: brak) oraz daje wystarczająco dużo czasu na informację zwrotną od uczestników, skierowaną do nauczyciela KMDD na temat ich postępów w nauce poprzez tę właśnie dyskusję (KBM: brak).

Lektura: niniejszy tom.

Uwaga: KMDD® jest międzynarodowym znakiem towarowym zarejestrowanym w Unii Europejskiej, Niemczech, Chinach oraz Turcji.

Kompetencja moralna

Kompetencja moralna jest definiowana jako zdolność do rozwiązywania problemów i konfliktów w oparciu o uniwersalne zasady moralne poprzez deliberację i dyskusję, a nie poprzez stosowanie przemocy, podstępów lub poddania się innym. Kompetencja moralna jest widoczna w jawnych odpowiedziach uzyskiwanych w *Teście Kompetencji Moralnej (MCT)*: jego uczestnik podaje, w jakim stopniu zgadza się lub nie zgadza z argumentami za i przeciwko trudnej decyzji. Stopień zgody lub niezgody ma za podstawę wyłącznie jakość moralną argumentów i ujawnia orientacje moralne. Nie chodzi tutaj o zgodność między argumentami a poglądami uczestnika.

Człowiek nie może być świadomy swoich kompetencji moralnych. Pojęcia tego nie należy mylić z kompetencjami w zakresie *oceny moralnej* i *rozumowania moralnego*, a także z *kompetencjami etycznymi*.

Powiązane pojęcia: Struktura moralna, kognicja moralna, zdolność moralna.

Test Kompetencji Moralnych (Moral Competence Test, MCT)

MCT jest narzędziem pomiarowym, które umożliwia jednoczesny pomiar dwóch podstawowych aspektów zachowania moralnego: *orientacji* (postaw, wartości) i *kompetencji moralnej* (struktury) przejawiających się w wzorze reakcji danej osoby na znany wzorzec bodźców, czyli wzorzec reakcji na argumenty, które mają być oceniane pod kątem ich akceptowalności dla tej osoby. MCT był wcześniej nazywany *Moral Judgment Test* (MJT), a po niemiecku *Moralisches Urteil-Test* (MUT). Zaprojektowałem MCT jako eksperyment, a nie jako klasyczny test oparty na statystyce. „Konsekwencję” rozumiem jako atrybut kompetencji moralnej respondenta, a nie jako atrybut testu ("błąd pomiaru", kryterium "wiarygodności").

Lektura: Rozdział 4: "Jak uwidocznic kompetencje moralne".

Kompetencje w zakresie osądu moralnego (Kohlberg)

Lawrence Kohlberg zdefiniował kompetencje w zakresie oceny moralnej jako "zdolność do podejmowania decyzji i osądów, które są moralne (tj. oparte na wewnętrznych zasadach) oraz do działania zgodnie z takimi osądami" (Kohlberg 1964, s. 425).

Wywiad dotyczący Osądu Moralnego (Moral Judgment Interview, MJI)

MJI został pierwotnie opracowany przez Lawrence'a Kohlberga (1958) na podstawie jego kognitywnej "teorii stopniowego rozwoju" zachowań moralnych. Służył on do pomiaru tego stopnia rozwoju osądu moralnego u nastolatków i dorosłych, na którym dochodzi do "wzajemnego powiązania rozwoju podstawowych pojęć i postaw moralnych" (Kohlberg 1958, s. 1). Zdefiniował on "moralność [...] jako 'posiadanie zasad moralnych' obejmujące dobór i uporządkowanie owych zasad, ich inteligentną interpretację oraz wewnętrzną zgodność z nimi w trudnych sytuacjach, a nie zgodność zewnętrzną w sytuacjach rutynowych" (tamże, str. 3) "Standardowy wywiad dotyczący osądu moralnego jest próbą wykorzystania najbardziej zaawansowanego rozumowania, do jakiego podmiot jest zdolny. [...] Spodziewamy się, że [ten najwyższy stopień] refleksji będzie dość spójny wewnętrznie i – za wyjątkiem kilku drobnych odstępstw – będzie stanowić uporządkowaną całość o wysoce zróżnicowanej treści. Oznacza to, że przedstawiona wcześniej cecha stopniowości charakteryzuje kompetencję, ale niekoniecznie manifestację kompetencji w osądzie moralnym" (Colby i in. 1987, s. 8; o krytycznej ocenie MJI zob. też Lind, 1989b). Istnieje kilka indeksów MJI: indeks w skali stopni 1 – 6 oraz indeks dojrzałości moralnej (MMS) w skali od 100 do 600 punktów, przy czym średnia ważona (WAS) liczona jest również w skali 100 – 600 punktów. Te ostatnie skale zostały ograniczone do zakresu 100 – 500, ponieważ, jak utrzymują autorzy, w wywiadach nigdy nie zarejestrowano treści przynależnych do "stopnia 6".

Orientacja moralna

Orientacja moralna to nic innego aniżeli preferowana zasada moralna, którą dana osoba wyraża w swoim wzorcu odpowiedzi. W książce tej wykorzystano sześć typów orientacji

moralnych, których Kohlberg użył do charakterystyki swoich sześciu stopni rozwoju moralnego (Kohlberg 1976). W ramach *Testu Kompetencji Moralnej* Linda orientacje moralne są reprezentowane przez odpowiadające im argumenty.

Powiązane pojęcia: treść moralna, wartości, postawy, motywy.

Dylemat moralny

Dylemat moralny to sytuacja, w której człowiek nie może rozwiązać problemu bez naruszenia jednej lub kilku zasad moralnych. Poczucie dylematu moralnego może się różnić nasileniem w zależności od osoby, ponieważ dylemat jest zależny od percepcji obserwatora.

Konwencja Plus-1

W ramach metody omawiania dylematów według Blatta-Kohlberga "konwencja" ta wymaga, aby nauczyciel stymulował rozwój rozumowania moralnego swoich uczniów poprzez przedstawianie argumentów tylko jednego "stopnia" (spośród sześciu stopni rozumowania moralnego) wykraczającego ponad rozumowanie moralne uczniów (ponad najwyższy ujawniony w ich argumentach stopień rozumowania). Wymóg ten został skrytykowany przez użytkowników metody Blatta-Kohlberga (Berkowitz 1981; Oser i Althof 1992). Przede wszystkim konwencja ta jest niepraktyczna, ponieważ wymagałaby od nauczyciela, by najpierw zdiagnozował wszystkie stopnie rozwoju moralnego u wszystkich uczniów i przygotował szereg argumentów z poziomu "plus 1" dla poszczególnych uczniów, a następnie zaprezentował im je. Konwencja ta jest ponadto niezgodna z teorią Piageta, której Kohlberg konsekwentnie się trzymał. Piaget nauczał, że uczniowie powinni być aktywni, czyli samodzielnie konstruować własne argumenty na podstawie własnych odczuć moralnych.

Lawrence Walker (1983) wykazał eksperymentalnie, że jakakolwiek konfrontacja z argumentami, zarówno tymi "wyższego stopnia", jak i z kontrargumentami równie dobrze stymuluje kompetencje moralne. Dlatego też konwencja Plus-1 stała się zbędna. Podczas sesji KMDD nauczyciel w ogóle nie interweniuje. Jego celem jest umożliwienie uczniom konstruowania własnych argumentów.

Segmentacja moralno-kognitywna

Segmentacja moralno-kognitywna oznacza obniżenie kompetencji moralnej w obliczu dylematu, którego rozwiązanie obarcza człowieka odpowiedzialnością za własny osąd przed zewnętrznym autorytetem lub władzą zwierzchnią (religia, ideologia, dowództwo wojskowe, a także etyka zawodowa). W takiej sytuacji człowiek może nie znaleźć w sobie siły, by kierować się racjami wewnętrznymi przy rozwiązywaniu dylematu.

Definicja operacyjna: W MCT segmentacja moralno-kognitywna jest definiowana jako różnica między indeksami C (C = kompetencja moralna) obliczanymi osobno dla każdej z dwóch części testu, tj. dylematu "Pracowników" i dylematu "Lekarza". Różnica 8 lub więcej punktów C świadczy o segmentacji.

Zalecana lektura: Wakenhut (1982); Lind (2000d); Senger (2010); Bataglia & Schillinger (2013).

Segmentacja a efekt moralny

Segmentacja z uwagi na efekt moralny oznacza zmianę orientacji moralnej w określonych sytuacjach. Jak dotąd rzadko obserwowano pozytywny efekt takiej zmiany, z reguły oznacza ona regres, obniżając wynik pomiaru. Niektórzy uczestnicy testu MCT zdają się symulować swoje orientacje moralne "w dół", osiągając efekt "moralnego niedopowiedzenia".

Należy ten efekt odróżniać od odmiennych wzorców orientacji moralnej, prezentowanych w kontekście dylematów. Konteksty różnią się od siebie w tej mierze, w jakiej odwołują się do rozmaitych zasad lub ideałów moralnych.

Pojęcia powiązane: osąd adekwatny, osąd zróżnicowany.

Cytat: "Pojęcie sprawiedliwości pomaga dalej skonkretyzować pojęcie moralności poprzez określenie sytuacji i postaw, do których mogą mieć zastosowanie nasze kryteria moralne. Pomaga również określić pojęcie 'zasady moralnej' jako czegoś więcej aniżeli ustalona formuła słowna" (Kohlberg 1958, s. 15).